

УДК 347.998.8(477)

Губар Сергій Володимирович –
кандидат юридичних наук,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАДЗВИЧАЙНИХ СЕСІЙ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ КОЛЕГІЙ СУДІВ УСРР

Визначено порядок формування та компетенцію надзвичайних сесій і спеціальних колегій як спеціальних судів УСРР. Доведено, що в 1920–1930 рр. судочинство в справах, досудове розслідування в яких провадили органи Державного політичного управління Народного комісаріату внутрішніх справ, мало надзвичайний характер.

Ключові слова: спеціальні суди; надзвичайні сесії; Державне політичне управління; спеціальні колегії; надзвичайний порядок судочинства.

Діяльність надзвичайних сесій було врегульовано Кримінально-процесуальним кодексом (КПК) УСРР та спеціальними нормативно-правовими актами, аналіз яких дає змогу констатувати суттєве обмеження процесуальних прав підсудних і надмірно обвинувальний характер процесу.

Визначення підсудності кримінальних справ надзвичайним сесіям судів УСРР покладалося на Центральну та окружні (міжрайонні, обласні, Головного суду АМСРР) розпорядчі наради, до яких належали представники прокуратури, Державного політичного управління (ДПУ) та робітничо-селянської інспекції.

У зв'язку з утворенням у 1934 р. Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) СРСР і з включенням до його складу органів державної безпеки (так відтоді називали органи ДПУ) відбулася реорганізація судових органів, до юрисдикції яких належали справи, що розслідувалися органами державної

безпеки: було ліквідовано надзвичайні сесії, натомість створювалися спеціальні колегії обласних судів, Головного суду АМСРР та Найвищого суду УСРР. Спеціальні колегії у своїй діяльності керувалися нормами КПК УСРР, однак у другій половині 1930-х рр. справи про злочини, досудове розслідування в яких провадили органи державної безпеки, здебільшого розглядали не державні, а надзвичайні позасудові органи.

Таким чином, у 1920–1930 рр. судочинство в справах, досудове розслідування в яких провадили органи ДПУ НКВС, мало надзвичайний характер, ґрунтувалося на засадах тоталітаризму, що передбачав першочергове визнання великодержавної політичної доцільності.

Дискусія стосовно проблеми реформування судової системи в Україні триває здавна. Адже становлення України як правової демократичної держави передбачає створення такого механізму функціонування судової влади, який гарантував би реальний захист прав і свобод людини та громадянина. Натомість сучасна судова система втратила довіру суспільства, зокрема через корумпованість і залежність від політичної влади. Тому нагальною є потреба змін як у системі судоустрою, так і в процесі судочинства. На нашу думку, для вироблення життєздатної концепції реформи необхідним є врахування європейського та вітчизняного досвіду, як позитивного, так і негативного. Лише за таких умов в Україні може з'явитися правосуддя.

Необхідність функціонування спеціалізованих судів не викликає сумнівів ні серед науковців, ні з-поміж практиків: цього потребує розвиток і подальше ускладнення суспільних відносин та законодавчої бази, що їх регулює. Однак нині існують різні позиції щодо власне принципу спеціалізації в судовій діяльності. Це питання досліджували такі вчені, як В. В. Городовенко, Ю. М. Грошевий, Р. О. Куйбіда, І. Є. Марочкін, Н. С. Рудюк, А. О. Селіванов, Е. Є. Сілантьєва, В. С. Стефанюк, Є. В. Фесенко, О. Ф. Фрицький, В. І. Шишкін. Метою пропонованої увазі статті є дослідження нормативно-

правового регулювання діяльності надзвичайних сесій і спеціальних колегій як спеціальних судів УСРР*.

Спеціальними судами в радянській Україні були особливі судові органи, які не належали до системи загальних судів і створювалися для розгляду окремих категорій справ. Наприкінці 1920-х рр. до спеціальних судів у кримінальних справах, що діяли на території УСРР, належали: надзвичайні сесії Найвищого суду УСРР, Головного суду АМСРР та окружних судів, а також військові трибунали [1].

Діяльність надзвичайних сесій розпочалась у 1922 р. Після ліквідації Всеукраїнської надзвичайної комісії та заснування ДПУ, на яке покладалося досудове розслідування справ про контрреволюційні та особливо небезпечні для порядку управління злочини, виникла потреба у створенні спеціальних судів для розгляду цих справ.** Постановою ВУЦВК від 17 липня 1922 р. при військових відділах Губернських революційних трибуналів (з 1 листопада 1922 р. – при Губревтрибуналах) утворювали надзвичайні сесії. Порядок судочинства в надзвичайних сесіях і у Губревтрибуналах на той час був однаковим [2, п. 3].

Закінчення громадянської війни та перехід до мирного будівництва, в умовах проголошеної нової економічної політики вимагали відповідних змін і в системі судоустрою. У 1922 р. в УСРР було проведено судову реформу. Постановою ВУЦВК від 16 грудня 1922 р. було затверджено «Положення про судоустрій УСРР», відповідно до якого ліквідовано наявну мережу судових органів. Натомість було створено єдину систему судів: народний суд, губернський суд та Найвищий суд УСРР, а також окремі спеціальні судові установи, зокрема військові та транспортні трибунали. Надзвичайні сесії відтоді засновували при губернських судах [3, п. 3].

З утворенням СРСР компартійно-радянське керівництво висунуло вимогу уніфікувати систему державних органів

* У СРСР оперували поняттям «спеціальні суди», а не «спеціалізовані суди».

** У статті використано юридичні поняття 1920–1930 рр.

союзних республік. З цією метою у 1924 р. було прийнято «Основні начала судоустрою СРСР і союзних республік». У 1925 р. було ліквідовано губернії та запроваджено триступеневу систему управління. Відповідно, постановою Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (ВУЦВК) від 23 жовтня 1925 р. було прийнято нове Положення про судоустрій УСРР, згідно з яким судова система УСРР складалась із народних судів, окружних судів та Найвищого суду УСРР. Поруч із загальними судами передбачалося функціонування і спеціальних судів, зокрема надзвичайних сесій Найвищого та окружних судів, на які покладався «розгляд особливих справ, що вимагають спеціального складу суду, чи спеціального порядку розгляду» [2, п. 4, арт. 2].

Для врегулювання порядку судочинства на надзвичайних сесіях 4 листопада 1925 р. ВУЦВК було затверджено «Положення про надзвичайні сесії Найвищого суду та окружних судів» [4]. Склад судових засідань надзвичайної сесії Найвищого суду і склад її виїзних сесій призначала президія Найвищого суду УСРР [1, п. «з», арт. 81]. Суто надзвичайна сесія Найвищого суду мала розглядати справи про злочини, поширені на території більшій, ніж один округ, зокрема більшій, ніж територія АМСРР, а також справи надзвичайної важливості, передані на розгляд надзвичайної сесії Найвищого суду відповідними постановами Президії ВУЦВК, Центральної розпорядчої наради, Генерального прокурора Республіки або Голови ДПУ УСРР [4, арт. 2]. В інших випадках визначення підсудності кримінальних справ надзвичайним сесіям Найвищого суду чи окружних судів покладалося на Центральну та окружні розпорядчі наради.

До складу Центральної розпорядчої наради входили Народний комісар юстиції і Генеральний прокурор Республіки (голова), Голова ДПУ УСРР і Народний комісар робітничо-селянської інспекції [4, арт. 6]. До компетенції Центральної розпорядчої наради належало вирішення питань щодо:

направлення на розгляд надзвичайної сесії Найвищого суду справ про злочини, зазначені в п. «а» арт. 1 Положення, зокрема про злочини, передбачені арт. 57–73 КК УСРР 1922 р.

(контрреволюційна діяльність), арт. 76 (бандитизм), ч. 1 арт. 85 (виготовлення підроблених грошей), арт. 183 (грабіж, поєднаний із насильством) та арт. 184 (розбій). Винятком становили справи про злочини, передбачені арт. 59 (зносини з іноземною державою з метою схилити її до збройного втручання в справи УСРР), арт. 63 (участь у контрреволюційній організації, що має на меті перешкодити нормальній діяльності радянських установ), арт. 64 (участь у здійсненні терористичних актів проти представників радянської влади), арт. 67 (активна боротьба проти робітничого класу і революційного руху, що велася особами, які обіймали відповідальні посади за царського режиму). Зазначені справи могли бути направлені до надзвичайних сесій окружних судів;

направлення на розгляд надзвичайних сесій окружних судів будь-яких інших справ, не передбачених п. «а» арт. 1 Положення; повернення справ на додаткове розслідування; закриття кримінальних справ [4, арт. 7].

До складу окружних розпорядчих нарад входили окружний прокурор (голова), начальник окружного відділу ДПУ УСРР, завідувач окружного відділу робітничо-селянської інспекції [4, арт. 3]. До компетенції окружних розпорядчих нарад належало вирішення таких питань:

у місцевостях, де введено надзвичайний чи воєнний стан, усі справи про злочини, зазначені у п. «а» арт. 1 Положення, направляти на розгляд надзвичайних сесій окружних судів з обов'язковим висновком окружного прокурора;

у місцевостях, де не введено надзвичайний чи воєнний стан, направляти за поданням окружного прокурора на розгляд надзвичайних сесій окружних судів справи, зазначені у п. «а» арт. 1 Положення, за винятком справ про злочини, передбачені арт. 59, 63, 64 і 67 КК УСРР [4, арт. 4].

Розділ 4 Положення регламентував порядок розгляду справ надзвичайними сесіями Найвищого та окружних судів. Загалом законодавець визначав, що під час судового розгляду справи належить керуватися КПК УСРР 1922 р., водночас встановивши низку винятків, що суттєво обмежували права підсудного та розширювали права сторони обвинувачення.

Відповідно до арт. 9 Положення, у супереч вимогам арт. 211 КПК УСРР [5], ознайомлення обвинуваченого з матеріалами досудового розслідування було не обов'язковим, йому належало лише надіслати (не пізніше ніж за 24 год до слухання справи) копію обвинувального висновку. На судове засідання, попри вимоги арт. 254, 415 КПК УСРР, сторона захисту не допускалася загалом, присутність прокурора була обов'язковою. Оскаржити вирок і подати протест дозволялося лише на вирок надзвичайних сесій окружних судів. Для цього встановлювався 48-годинний строк, який починався з моменту оголошення вироку (відповідно до арт. 350 КПК УСРР – 14 діб). Прокурору надавалося право зупинити подану касаційну скаргу своєю мотивованою постановою, про що негайно повідомити Генерального прокурора Республіки. Протест прокурора зупиняв виконання вироку, подача касаційної скарги зупиняла виконання вироку лише тоді, коли вона не була зупинена прокурором.

Касаційною інстанцією стосовно рішень надзвичайних сесій окружних судів був Найвищий суд УСРР. Касаційний розгляд міг відбуватися як на відкритих, так і на закритих судових засіданнях. Питання про розгляд справи на закритому засіданні вирішував суд на вимогу прокурора, або за власної ініціативи. Однак якщо надзвичайна сесія окружного суду розглядала справу в закритому засіданні, то касаційний розгляд також мав бути закритим, хоча прокурор мав право вимагати відкритого засідання [4, арт. 19–21].

Право зупинити виконання вироку та витребувати справу, яка розглядається надзвичайними сесіями Найвищого та окружних судів, для перегляду порядком нагляду надавалося виключно Генеральному прокуророві республіки чи за його дорученням старшому помічникові Генерального прокурора республіки.

У разі винесення вироку про призначення «вищого засобу соціального захисту» (смертної кари – С. Г.) голова засідання, незалежно від того, чи подано касаційний протест, скаргу, прохання про помилування, повинен був упродовж години поінформувати про це Генерального прокурора Республіки, зазначивши точний час винесення вироку, короткий зміст обвинувачення та основні дані про засудженого.

Таким чином, навіть у досить демократичні роки НЕПу судовий розгляд справ надзвичайними сесіями мав відверто обвинувальний характер.

10 жовтня 1928 р. ВУЦВК і РНК УСРР було прийнято постанову «Про уточнення функцій ДПУ і прокурорського нагляду в справах, котрі провадять органи ДПУ» [6]. Артикул 1 постанови зазначав, що органи ДПУ УСРР можуть провадити і дізнання, і досудове слідство, а також визначав категорії справ, розслідування в яких здійснювалося органами ДПУ. Зокрема, це були справи про контрреволюційні злочини, злочини проти порядку управління, службові злочини й окремі господарські, майнові, військові злочини. Водночас уже арт. 2 цієї постанови надавав органам ДПУ право з дозволу прокурора (в кожному окремому випадку) здійснювати провадження дізнання і досудового слідства в усіх справах про злочини, передбачені статтями КК УСРР, але не перелічені в арт. 1 Постанови. Таким чином, згідно з рішенням прокурора, органи ДПУ могли провадити досудове розслідування в усіх без винятку категоріях кримінальних справ, безпосереднє керівництво, нагляд за діяльністю органів ДПУ, а також прийняття рішень про закриття справи покладалося на прокурора.

Із розширенням функцій ДПУ виникла потреба внести відповідні зміни до організації діяльності надзвичайних сесій. З цією метою постановою ВУЦВК і РНК УСРР від 29 вересня 1930 р. було затверджено «Уставу про розгляд справ надзвичайними сесіями судів УСРР», відповідно до якої поруч із надзвичайними сесіями Найвищого та окружних судів утворювалися надзвичайні сесії Головного суду АМСРР [7]. Продовжували існувати розпорядчі наради, однак відтепер Центральна розпорядча нарада діяла при Народному комісарі юстиції і Генеральному прокуророві Республіки, а розпорядчі наради – при Народному комісарі юстиції, Прокурорі АМСРР та окружних прокуратурах. Порядок формування складу розпорядчих нарад не змінився.

Устава чіткіше розмежувала компетенцію розпорядчих нарад. Так, на Центральну розпорядчу нараду покладалося вирішення питань про вилучення із загальних судів і передачу

на розгляд надзвичайних сесій будь-якого суду справ про злочини, передбачені арт. 54² (збройне повстання або вторгнення на радянську територію озброєних банд, захоплення влади з контрреволюційною метою), арт. 54³ (зносини з контрреволюційною метою з іноземною державою), арт. 54⁴ (допомога будь-яким способом міжнародній буржуазії, яка прагне повалити комуністичну систему), арт. 54⁵ (намагання схилити іноземну державу до збройного втручання в справи СРСР), арт. 54⁷ (підбив радянської економіки з контрреволюційною метою), арт. 54⁸ (вчинення терористичних актів проти представників радянської влади), арт. 54⁹ (знищення або пошкодження з контрреволюційною метою виробничої інфраструктури), арт. 54¹³ (активна боротьба проти робітничого класу і революційного руху що велася особами, які займали відповідальні посади за царського режиму), арт. 56¹⁶ (дії, що спричинили значне руйнування інфраструктури та супроводжувалися погромами й убивствами), арт. 56²⁴ (контрабанда) КК УСРР 1927 р., а також за поданням прокурора справ про будь-які інші злочини [7].

Устава закріпила керівну роль Центральної розпорядчої наради, надавши їй право скасовувати, або змінювати постанови всіх інших розпорядчих нарад. Також було розширено процесуальні функції Центральної розпорядчої наради, їй надавалося право направляти справи на додаткове розслідування до будь-якого слідчого органу, змінювати кваліфікацію злочину, змінювати запобіжний захід, закривати справи.

До компетенції розпорядчих нарад при Народному комісарі юстиції, Прокурорі АМСРР та окружних прокуратурах належало вирішення питань про вилучення із загальної підсудності та передачу на розгляд надзвичайних сесій відповідного окружного суду справ про злочини, передбачені арт. 54⁶ (шпигунство), арт. 54¹⁰ (антирадянська пропаганда чи агітація), арт. 54¹¹ (участь в організації, яка має на меті контрреволюційну діяльність), арт. 54¹² (усвідомлене неповідомлення про контрреволюційний злочин), арт. 54¹⁴ (контрреволюційний саботаж), арт. 56¹⁷ (бандитизм), арт. 56²² (виготовлення або збут фальшивих грошей, державних цінних

паперів), арт. 56²⁵ (сприяння незаконному переправленню через державний кордон) КК УСРР 1927 р. [7, п. 1 арт 3].

Уставою вносилися деякі зміни й уточнення, що регламентували провадження в надзвичайних сесіях. Так, законодавець надав надзвичайним сесіям право самостійно вирішувати питання про допуск сторони захисту на судові засідання. Він хоча й зазначав її необов'язковість, присутність прокурора залишалася необхідною за будь-яких обставин [7, арт. 4].

Новелою Устави було врегулювання стадії виконання вироків. Артикулом 18 встановлювалося, що під час виконання вироків надзвичайних сесій належало керуватися відповідними нормами КПК УСРР 1927 р., за винятком вироків про «винятковий захід соціальної оборони» (смертну кару – С. Г.). У всіх випадках винесення смертних вироків, як і за Положенням 1925 р., голова надзвичайної сесії повинен був упродовж години поінформувати Генерального прокурора Республіки, однак відтепер належало привести вирок до виконання лише через 48 год, якщо впродовж цього часу не надходило розпорядження Генерального прокурора Республіки про зупинення виконання вироку і про витребування справи порядком нагляду (відповідно до арт. 384 КПК УСРР для цього встановлювався 72-годинний строк). У разі подачі прохання про помилування смертний вирок виконувався, якщо впродовж п'яти діб не надходило розпорядження ВУЦВК щодо припинення його виконання [7, арт. 18].

Таким чином, з прийняттям Устави законодавець формально дещо розширив права обвинувачених (засуджених). Згортання НЕПу і перехід до соціалістичної реконструкції економіки зумовили низку змін в організації діяльності державних органів загалом. З метою зміцнення місцевих органів державного управління у 1930 р. було ліквідовано округи та запроваджено двоступеневу систему управління. Постановою ВУЦВК і РНК УСРР «Про реорганізацію місцевих установ юстиції УСРР» від 29 вересня 1930 р. було скасовано окружні суди та створено дев'ять міжрайонних судів, у складі яких діяли надзвичайні сесії [8].

Порядок судочинства закріплювався «Уставою про розгляд справ на надзвичайних сесіях судів УСРР», затвердженою постановою ВУЦВК і РНК УСРР від 15 квітня 1931 р. До складу розпорядчих нарад при міжрайонних прокурорах входили начальник сектору ДПУ, голова контрольної комісії робітничо-селянської інспекції того міста, де перебував міжрайонний суд та міжрайонний прокурор (голова). Порядок судового провадження порівняно з 1928 р. залишився без змін [9].

Із поверненням у 1932 р. до триступеневої системи управління було ліквідовано міжрайонні суди та засновано обласні суди, у складі яких на вже зазначених засадах утворювалися надзвичайні сесії [10].

У зв'язку з утворенням у 1934 р. НКВС СРСР і з входженням до його складу органів державної безпеки (так відтепер називалися органи ОДПУ) відбулася реорганізація судових органів, до юрисдикції яких належали справи, які розслідували органи державної безпеки. Так, було ліквідовано надзвичайні сесії, що діяли в складі обласних судів, Головного суду АМСРР та Найвищого суду УСРР, натомість створювалися спеціальні колегії в складі голови та двох членів суду [11].

За даними, встановленими Д. С. Суслем, голови й члени спеціальних колегій обиралися в такому ж порядку, як і члени обласних судів (облвиконкомом), Головного суду АМСРР (ЦВК АМСРР) і Найвищого суду УСРР (ЦВК УСРР) [12]. На відміну від надзвичайних сесій, спеціальні колегії працювали в постійному складі, який формувався переважно з працівників колишніх органів ВУНК-ДПУ [13, арк. 43].

Спеціальні колегії обласних судів УСРР були судами першої інстанції в справах про державні (контрреволюційні та проти порядку управління) злочини, у яких розслідування провадили органи НКВС з управління державної безпеки. Виняток становили справи про зраду батьківщині, шпигунство, терор, вибухи, підпали та інші види диверсій, які належали до юрисдикції військових колегій Верховного Суду СРСР та окружних військових трибуналів, а також справи, які розслідувалися тими самими органами про злочини на

залізничному та водному транспорті і, відповідно, розглядалися транспортною та водною колегіями Верховного Суду СРСР, лінійними залізничними і водними судами за приналежністю. Решта справ, які розслідувалися органами державної безпеки, направлялися до народних судів [11, ч. 1].

Встановлювалося, що судочинство повинно здійснюватися відповідно до вимог КПК УСРР, передбачалася участь захисника як і першій, так і в касаційній інстанції, вона була обов'язковою, якщо у суді першої інстанції обвинувачення підтримував прокурор [12, с. 142].

Вироки спеціальних колегій, що набули законної сили, могли бути опротестовані Прокурором УСРР до Президії чи Пленуму Найвищого суду УСРР [13, арк. 32]. Протести на постанови пленуму і президії найвищих судів союзних республік розглядалися судово-наглядною колегією Верховного Суду СРСР у складі Голови Верховного Суду СРСР і двох його замісників, їй було надано право відмінити чи змінювати постанови, рішення та вироки найвищих судів союзних республік [11, ч. 2].

У 1936 р. було прийнято нову Конституцію СРСР, а в 1937 р. за її зразком – Конституцію УРСР. В «Основному законі» зазначалося, що «правосуддя в УРСР здійснюється Найвищим судом УРСР, Найвищим судом Молдавської АРСР, обласними судами, судами адміністративних округ, а також спеціальними судами СРСР, що створюються за постановою Верховної Ради СРСР, народними судами» [14, ст. 120]. До спеціальних судів на той час належали військові трибунали, лінійні суди залізничного транспорту та лінійні суди водного транспорту. Про існування спеціальних колегій у Конституції УРСР не йдеться, так само як і про існування надзвичайних позасудових органів – особливих «трійок» НКВС-УНКВС та «двійки», якими, як тепер відомо, було розглянуто переважну більшість сфабрикованих органами державної безпеки політичних справ у роки «Великого терору».

Спеціальні колегії як спеціальні суди УРСР ліквідували після прийняття 16 серпня 1938 р. Верховною Радою СРСР Закону «Про судоустрій СРСР, союзних і автономних

республік», у якому було конкретизовано положення Конституції СРСР 1936 р.

Отже, утворення спеціальних судів в УСРР було викликане умовами революції та громадянської війни. Для боротьби з контрреволюційними й особливо небезпечними для порядку управління злочинами було створено окрему систему державних органів, до складу якої, зокрема, входили органи ДПУ, які провадили досудове розслідування, та надзвичайні сесії Гебревтрибуналів, Найвищого суду УСРР, Головного суду АМСРР та окружних (міжрайонних, обласних) судів, які здійснювали судовий розгляд. Діяльність надзвичайних сесій урегулювалася як чинним КПК УСРР, так і спеціальними нормативно-правовими актами, аналіз яких дає змогу говорити про суттєве обмеження процесуальних прав підсудних та відверто обвинувальний характер процесу.

Спеціальні колегії, створені в 1934 р. замість надзвичайних сесій, у своїй діяльності керувалися нормами КПК УСРР, однак у другій половині 1930-х рр. справи про злочини, досудове розслідування в яких провадили органи державної безпеки, переважно розглядалися не державними, а надзвичайними позасудовими органами.

Таким чином, у 1920–30-х рр. судочинство в справах, досудове розслідування в яких провадили органи ДПУ НКВС, мало надзвичайний характер, ґрунтувалося на засадах тоталітаризму з урахуванням пріоритету великодержавної політичної доцільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Положення про судоустрій УСРР : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 23 жовт. 1925 р. // Збірник законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1925. – № 92–93, арт. 522.

2. Про надзвичайні сесії військових відділів Гебревтрибуналів : Постанова ВУЦВК УСРР від 17 лип. 1922 р. // ЗУ УСРР. – 1922. – № 31, арт. 479.

3. Положення про судоустрій УСРР : Постанова ВУЦВК УСРР від 16 груд. 1922 р. // ЗУ УСРР. – 1922. – № 54, арт. 779.
 4. Про надзвичайні сесії Найвищого Суду й округових судів УСРР : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 4 листоп. 1925 р. // ЗУ УСРР. – 1925. – № 82, арт. 486.
 5. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 13 верес. 1922 р. // ЗУ УСРР. – 1922. – № 41, арт. 598.
 6. Про уточнення функцій органів Державного Політичного управління УСРР і прокурорського нагляду у справах, що їх провадять органи Державного Політичного Управління УСРР : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 10 жовт. 1928 р. // ЗУ УСРР. – 1928. – Відділ 1. – № 28, арт. 245.
 7. Устава як розглядати справи на надзвичайних сесіях Найвищого Суду УСРР, Головного Суду АМСРР та округових судів УСРР : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 10 жовт. 1928 р. // ЗУ УСРР. – 1928. – Відділ 1. – № 28, арт. 246.
 8. Про реорганізацію місцевих установ юстиції УСРР : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 29 верес. 1930 р. // ЗУ УСРР. – 1930. – Відділ 1. – № 22, арт. 223.
 9. Устава про розгляд справ на надзвичайних сесіях судів УСРР : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 15 квіт. 1931 р. // ЗУ УСРР. – 1931. – № 13, арт. 120.
 10. Про зміни в організації органів юстиції УСРР у зв'язку з утворенням областей : Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 20 трав. 1932 р. // ЗУ УСРР. – 1932. – № 16, арт. 113.
 11. Про розгляд справ про злочини що розслідуються Народним комісаріатом внутрішніх справ СРСР і його місцевими органами : Постанова ЦВК СРСР від 10 лип. 1934 р. // 33 СРСР. – 1934. – № 36, арт. 284.
 12. Сусло Д. С. Історія суду Радянської України (1917–1967 рр.) / Д. С. Сусло. – Київ : Київ. ун-т, 1968. – 234 с.
 13. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 20, спр. 6996, арк 46.
 14. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. – Київ : Партвидав ЦК КП(б)У, 1937. – 32 с.
-

Губар С. В. – кандидат юридических наук, соискатель
Национальной академии внутренних дел

Организационно-правовые основы деятельности чрезвычайных сессий и специальных коллегий судов УССР

Определены порядок формирования и компетенция чрезвычайных сессий и специальных коллегий как специальных судов УССР. Доказано, что в 1920–1930-х гг. судопроизводство по делам, досудебное расследование по которым проводили органы Государственного политического управления Народного комиссариата внутренних дел, носило чрезвычайный характер.

Ключевые слова: специальные суды; чрезвычайные сессии; Государственное политическое управление; специальные коллегии; чрезвычайный порядок судопроизводства.

Serhii Gubar – Ph.D in Law, Researcher of the National Academy of Internal Affairs

Organizational-legal Fundamentals of the Emergent and Special Sessions of the USSR Boards of Courts

Legal background of USSR advocacy activity in the 1920s is examined. Influence of social-economical state policy on forms of advocacy activity is investigated. During the NEP period boards of defenders were established at the Local Councils of People's Courts, after the administrative reforms – at district courts.

These were self-governed organizations with independent budgets; their activities were performed through private offices and legal consulting. NEP collapse and private sector narrowing caused the need to reform the advocacy sector as well. Questions of further advocacy activity performance were put for public discussion directed by the ruling party. It is resulted in cancellation of private practice and concentration on collective activity. In the context of advocacy transformation, «cleaning» of the defenders' boards' staff was initiated in order to fire persons considered to be a potential threat to Bolshevist's regime. As a result, state enforced its control on the advocacy activity.

Keywords: special courts; emergent sessions; State political management; special boards of courts; emergent order of trial.